

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет іноземних мов
Кафедра англійської філології

“Допущено до захисту”

Завідувач кафедри

_____ Зоренко І.С.
“ ___ ” _____ 2023 р.

Реєстраційний № _____
“ ___ ” _____ 2023 р.

ІНТРАЛІНГВІСТИЧНА ІДІОМАТИЧНІСТЬ ТА МЕХАНІЗМИ ЇЇ
ФОРМУВАННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (З РОЗРОБКОЮ
КОМПЛЕКСУ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ)

Кваліфікаційна робота
студентки групи ЗАМм-22
ступінь вищої освіти: магістр
спеціальності 014.021 Середня освіта
(Англійська мова і література)
Лопошинської Анни Сергіївни

Керівник: кандидат філологічних
наук, доцент
Клименко Ірина Михайлівна

Оцінка:

Національна шкала _____
Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

Члени ЕК _____

_____
_____
_____

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Лопошинська А.С., розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавав(ла) і не одержував(ла) недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело. Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлений(а). Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТРАЛІНГВІСТИЧНОЇ ІДІОМАТИЧНОСТІ	7
1.1.Базові поняття.....	7
1.2.Аспекти дослідження проблеми	11
Висновки до розділу 1.....	18
РОЗДІЛ 2. ФОРМАЛЬНА ТА ЗМІСТОВНА СТОРОНИ ПРИ ФОРМУВАННІ АНГЛІЙСЬКИХ ІДІОМ.....	21
2.1. Ідіоми-фрази	21
2.2. Лексичні та граматичні ідіоми.....	37
2.3. Розробка комплексу завдань до вивчення англійської ідіоматики у профільній школі	42
Висновки до розділу 2	46
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	53

ВСТУП

Дана робота присвячена дослідженню особливостей аналізу феномена інтралінгвістичної ідіоматичності на матеріалі англійської мови. Ідіоматика вивчає специфіку ідіом як знаків вторинного творення, продукту вторинної непрямой номінації на основі взаємодії слів-компонентів у процесі формування нового значення базового сполучення або окремого слова. Значний інтерес являє собою вивчення знакової функції ідіом, їх значення, природи компонентів таких одиниць, їх синтаксичної та морфологічної будови, структурно-семантичної специфіки, що проявляється в основних ознаках ідіоматичності – стійкості та відтворюваності в готовому вигляді. Ідіоматичні одиниці включаються в словниковий склад мови, а ідіоматика – в склад лексикології, що вивчає словниковий склад мови, куди входять слова та їх еквіваленти.

Ідіоми є стійкими одиницями, семантика яких не зводиться до суми значень їх компонентів, до їх внутрішньої форми. До них відносяться як сталі сполучення слів, так і окремі слова з ідіоматизованим значенням. Своєрідність таких одиниць відмічалася в працях К.Т.Баранцева, О.Ю.Дубенко, Ф.П.Медведева, А.Маккая та інших.

Актуальність дослідження зумовлена недостатньою розробкою проблем ідіоматичності як досить розповсюдженої властивості одиниць мовної системи. Не осмислена поки що єдина система поглядів у даній галузі.

Мета дослідження – визначити особливості формування інтралінгвістичної ідіоматичності на матеріалі англійської мови.

Для досягнення поставленої мети було намічено такі **завдання**:

- проаналізувати базові поняття англійської ідіоматики, її об'єм;
- дослідити формальну та змістовну сторони при формуванні англійських ідіом, їх підвиди;

- розробити комплекс завдань до вивчення теми для профільної школи.

Об'єкт дослідження – особливий розряд одиниць англійської мови з цілісним значенням, яким властива ідіоматичність і які визначаються як ідіоми.

Предмет дослідження – формальні та змістовні аспекти формування ідіоматичності у таких одиниць.

Матеріал для дослідження було добрано методом суцільної виборки з фразеологічних та тлумачних словників англійської мови.

Методи дослідження:

- фразеологічний аналіз,
- структурний та компонентний аналіз,
- аналіз за словниковими дефініціями.

Теоретичне значення роботи полягає в розробці окремих теоретичних аспектів лексикології та ідіоматики англійської мови, у розширенні та поглибленні знання про структурні та семантичні властивості ідіом.

Практична цінність – у можливості застосування результатів дослідження у спецкурсах з ідіоматики, лексикології, фразеології.

Робота **складається** із вступу, двох розділів, висновків, списку скорочень, списку використаної літератури.

У вступі обґрунтовується актуальність теми, визначаються мета, об'єкт, предмет дослідження, ставляться задачі, доводиться теоретична та практична значущість роботи.

У першому розділі розглядаються основні аспекти теорії інтралінгвістичної ідіоматичності, аналізуються базові поняття, об'єм англійської ідіоматики.

У другому розділі досліджуються формальна та змістовна сторони при формуванні англійських ідіом, їх типи – ідіоми-фрази, лексичні, граматичні ідіоми.

У висновках описані результати дослідження, намічені перспективи подальшої роботи у галузі ідіоматики.

До роботи додається список використаних джерел.

Загальний обсяг роботи – 52 сторінки. Використані джерела – 50 позицій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТРАЛІНГВІСТИЧНОЇ ІДІОМАТИЧНОСТІ

1.1. Базові поняття

До базових понять даного дослідження відносяться, перш за все, поняття: ідіоматика, ідіоматичність, ідіома.

Ідіоматика є галуззю мовознавства, наукою про ідіоми. Сам термін багатозначний і може також означати:

- 1) сукупність ідіоматичних одиниць конкретної мови (одиниць із зсувом значення, фразеологізмів, крилатих слів, прислів'їв тощо);
- 2) національно-етнічну своєрідність, неповторність мови; особливості, що відрізняють її від інших мов [23; 28].

Основною ознакою усіх одиниць цієї галузі є ідіоматичність, яка визначається як неможливість встановлення значення цілого зі значень його складників-компонентів. Вона може бути властивою слову, словосполученню, реченню, наприклад: *ні за цанову душу* – «даром, марно», *гарбуза дати* – «відмовити», *замилювати очі* – «обманювати» тощо.

Термін «ідіома» як одиниця ідіоматики за А.Загнітко може означати [9, с. 351]:

- 1) мовленнєвий зворот, властивий певній мові, який незалежно від значення слів-компонентів, що входять до нього, означає цілісне поняття (*бити байдики* – марнувати час; *собаку з'їсти* – набути досвіду), зворот, що не перекладається дослівно іншою мовою, а має відповідний функціональний аналог;
- 2) те саме, що фразеологічна одиниця як нерозчленована мовна одиниця, що здатна виражати своє значення цілісно, неподільно й чітко значення не збігається зі значеннями складників, взятих окремо.

Як відомо, інтралінгвістична ідіоматичність виявляється в опозиції з

міжмовною, яка звичайно трактується як специфіка форми вираження думки у тій або іншій мові. На відміну від міжмовної інтралінгвістична ідіоматичність – це розбіжність загального значення мовної одиниці із сумою значень її частин [45, с.55]. На перший погляд ці трактування можуть здатися досить різнорідними, однак більш пильний погляд дозволяє виявити їхній глибокий взаємозв'язок. В обох випадках ідіоматичність установлюється шляхом зіставлення мовної одиниці з її аналогом, але в першому випадку зіставлення проводиться між мовами, а в другому – усередині однієї мови. Структурні відносини між аналогами при цьому подібні. Наприклад, структура англійського фразеологізму *a lame dog* «невдаха» так само корелює зі структурою свого буквального аналога *a lame dog* «собака, що кульгає», як і з буквальними аналогами в інших мовах.

При встановленні характеру інтралінгвістичної ідіоматичності мовна одиниця, у якої загальне значення не збігається із сумою значень частин, зіставляється з її буквальним аналогом. При цьому в принципі неважливо, чи існує такий аналог реально (як самостійна одиниця мови або мовлення) або лише потенційно: фактично зіставляються значення й внутрішня форма мовної одиниці. Наприклад, буквальний аналог англійського фразеологізму *when pigs fly* «ніколи» (букв. «коли свині полетять») не вживається в мові, але це не заважає його ідіоматологічному статусу.

До одиниць з інтралінгвістичною ідіоматичністю можна віднести всі мовні одиниці з переосмисленим значенням. У рамках такого широкого трактування інтралінгвістичну ідіоматичність можна визначити як структурну своєрідність семантично ускладнених мовних одиниць стосовно їхніх неускладнених аналогів.

У семантично неускладнених мовних одиниць внутрішня форма повністю прозора, вона дозволяє точно визначити, що позначається даним знаком. З її допомогою точно окреслюються межі класу позамовних об'єктів – референтів даного знака. Іншими словами, у цих випадках

внутрішня форма знака містить достатню кількість семантичних ознак для ідентифікації денотата [11; 23]. Таке, наприклад, англійське слово *sunbeam*. Його внутрішня форма («промінь сонця») точно вказує на безліч об'єктів, які можуть бути ним позначені.

Інтралінгвістична ідіоматичність (у широкому смислі) починається там, де намічається розбіжність між тим, що знак позначає насправді, й тим, що має на увазі його внутрішня форма.

У семантично ускладнених мовних одиниць внутрішня форма недостатня для ідентифікації денотата. Значення такої одиниці містить семантичну ознаку (або комплекс ознак), необхідні для ідентифікації денотата, але не зафіксовані у внутрішній формі й не імпліковані нею [45, с. 56]. Це і є ускладнюючий компонент значення, який надає мовній одиниці інтралінгвістичну ідіоматичність. Як приклад розглянемо англійське стале словосполучення *red bird* «іволга». Його внутрішня форма («червоний птах») має на увазі більш широкий денотат, ніж реальний денотат цього сталого словосполучення (безліч іволг). Для ідентифікації денотата (іволги) необхідний додатковий набір ознак, що характеризує саме іволг. Однак він ніяк не виводиться із внутрішньої форми даного словосполучення, а носить невмотивований характер, що не дозволяє декодувати ідіоматичний знак так само, як декодується повністю мотивований знак. В ідіоматичному знаку сполучаються властивості іконічного знака (знака, що моделює власний зміст) і знака-символу [1; 12].

Зворотним боком семантичної ускладненості є розбіжність обсягу значення знака з обсягом значення його неідіоматичного аналога, або, іншими словами, меж реального й номінального денотатів знака. Таким чином, за змістом значення ідіоматичної одиниці є ускладненим, а за обсягом – нерівним своєму аналогу.

Виходячи з того, що ідіома є мовною одиницею, що володіє інтралінгвістичною ідіоматичністю, можна стверджувати, що ідіома (у

широкому смислі) має дві ознаки: стійкість і семантичну транспонованість. Іншими словами, ідіома – це семантично транспонована одиниця мови.

Таке трактування теоретично цілком коректне. Однак, на наш погляд, практично воно не зовсім зручне, оскільки значно розширює обсяг поняття, тим самим збіднюючи його зміст. Якщо його дотримуватися, то прийдеться вважати ідіомами дуже велике коло мовних одиниць, включаючи лексико-семантичні варіанти простих (граматично непохідних) слів із переосмисленими значеннями, наприклад:

англ. *jet* реактивний літак (від *jet* струмінь);

англ. *ass* дурень (від *ass* осел);

укр. *заєць* (безквитковий пасажир).

Сюди довелося б прилічити всі мовні одиниці з небуквальним (гіперболічним, літотичним, розширеним, звуженим), переносним значеннями, що навряд чи доцільно.

Ми пропонуємо більш зручне трактування поняття «ідіома», поштовхом до розробки якої послужили ідеї дослідників ідіоматики [22; 34; 43]. Так, інтралінгвістична ідіоматичність має не дві, а три сторони: ускладненість, нерівнооб'ємність, цілісність значення. Якщо перша характеризує зміст значення, а друга – обсяг значення, то третя характеризує структуру значення.

Таким чином, ідіома – мовна одиниця (або її семантичний варіант) із цілісним значенням. Стійкість і семантична цілісність – це категоріальні ознаки ідіоми, а семантична транспонованість – її родова ознака. Категоріальна (видова) ознака відокремлює дане видове поняття від іншого видового поняття. Набір категоріальних ознак конституює видове поняття. Родова ознака включає дане поняття до складу родового поняття, тобто поняття більш високого рівня абстракції [45, с. 58].

Це узгоджується з найпоширенішим трактуванням інтралінгвістичної ідіоматичності як розбіжності загального значення мовної одиниці із сумою

значень її частин. Така одиниця складається із частин, а значить, до ідіом (у вузькому смислі) не належать прості (граматично непохідні) слова. Протиріччя між цілісністю у плані змісту й членимістю в плані вираження становить сутність інтралігвістичної ідіоматичності. Це протиріччя визначає весь комплекс структурних і функціональних особливостей мовної ідіоматики.

Викладене трактування ідіоми – не саме широке й не саме вузьке з існуючих, однак його можна прийняти за основу подальшого аналізу.

1.2.Аспекти дослідження проблеми

Проблема ідіоматичності взагалі та аспекти ідіоматичних одиниць зокрема можуть розглядатися з різних точок зору. Оскільки ідіоматика тісно стикається з фразеологією, і можна констатувати, що не існує чіткого розгалуження даних галузей, то логічно, що в ній використовуються теоретичні наробки останньої, а термін «ідіома» певним чином можна вважати синонімічним терміну «фразеологічна одиниця».

Одним з аспектів дослідження ідіоматики є семантичний. Фразеологічна семантика тісно стикається з лексичною, але й має ряд власних особливостей: своєрідна внутрішня форма, характер переосмислення, сторони фразеологічного значення. Під час аналізу значення фразеологізмів важливо також виділити семи, певні семантичні елементи у фразеологічному значенні [30; 32].

Семантична структура фразеологічної одиниці ширша її значення, тому що не зводиться тільки до аспектів сигніфікації, денотатації та конотації, а вирізняється також побудовою конструкції в цілому, типом її граматичного значення, моносемантичністю або полісемантичністю, системними мовними та мовленнєвими зв'язками [3; 18].

Семантична структура слів певної лексико-граматичної категоризації і семантична структура фразеологізмів, що з ними співвідносяться, наприклад, іменників-субстантивних фразеологізмів, ніколи повністю не співпадають. Це доводиться аналізом компонентів семантичних структур вищеназваних утворень.

Значеннева структура фразеологічних зрощень і єдностей не співпадає. Кожен тип фразеологізму має власні семантичні особливості, наприклад, немотивованість та мотивованість значення. У них є і деякі власні риси: та чи інша ступінь переосмислення значення та фразеологічної абстракції, що основана на роздільнооформленості цілого і цільнооформленості частин у рамках фразеологічних структур.

Семантична структура слова відрізняється значною складністю. Хоча фразеологізми і поступаються словам у відношенні багатозначності, семантична структура фразеологічної одиниці, за виключенням фразеоматизмів, є досить складною [14, с.136].

Хоча лексична семантика складна та різноманітна, існують численні семантичні класи слів, це не виключає наявності лексичного значення у слова, що дало можливість установлення їх різновидів. Аналогічний стан спостерігається й у фразеології, де фразеологічне значення устанавлюється у вигляді його основних різновидів:

ідіоматичне значення;

ідіофразеоматичне;

фразеоматичне значення.

Вони співвідносяться з трьома класами фразеологізмів, а саме – ідіоматикою, ідіофразеоматикою та фразеоматикою [27, с.85].

Обґрунтування фразеологічного значення як категорії лінгвістики ускладнюється тим, що існують різні розуміння фразеологізму, його компонентного складу, об'єму фразеології взагалі.

Опис статусу фразеологічного значення ускладнюється також прагненням деяких авторів підмінити поняття ідіоматичності поняттям фразеологічності, виявляти фразеологічне значення на всіх структурних рівнях мови, на рівні слова зокрема, або приписувати фразеологізму лексичне значення.

Фразеологічне значення буде більш обґрунтовано та відокремлено від лексичного значення, якщо брати до уваги також особливості побудови сталих сполучень, зробити спробу розмежувати ознаки різних видів мовного значення, тому що у іншому разі виникне небезпека змішання мовних явищ різного порядку [8; 12], фактичного визнання єдиної семантичної основи для всіх елементів мови.

Інший аспект дослідження – це аналіз меж стійкості фразеологічної одиниці. Традиційне розуміння стійкості, започатковане зарубіжними та вітчизняними дослідниками, активно розвивається на матеріалі англійської ідіоматики [14, с. 132] і визначається як об'єм інваріантності фразеологічної одиниці, що обумовлює її репродукованість у готовому вигляді.

Взагалі, найхарактернішою рисою мовлення є комбінаторна свобода, і треба, таким чином, підняти питання, чи всі сполуки в однаковій мірі є вільними. Ми стикаємося з великою кількістю виразів, що, без сумніву, відносяться до мови; в них звичай не дозволяє щось змінювати.

Це властиве, наприклад, таким виразам:

взяти на мушку,

iron heel,

at the head of smth,

скласти зброю,

not worth a zac,

хвиля протесту тощо.

Їх закріпленій мовним звичаєм характер виходить з особливостей їх значення або їх сполучуваності. Такі звороти передаються готовими за усталеною традицією.

У фразеології беруться до уваги й елементи нижчих рівнів: фонологічного (фонетичного), морфемного (словозмінні й словотвірні морфеми), лексичного. При розподілі фразеологічних одиниць за ступенями стійкості виходять із кількісного фактору – з кількості можливих змін їх компонентів, а у одиниць з високим (верхнім) порогом стійкості – з неможливості яких-небудь нормативних змін (нульової змінності) [14, с.133].

Всім фразеологізмам властива стійкість не нижче мінімальної на фразеологічному рівні, але поріг і ступінь стійкості у різних фразеологічних одиниць можуть не збігатися. Для визначення порогів стійкості необхідно брати до уваги ступінь змінності компонентів, що пов'язано з типом залежності компонентів, тобто з можливістю нормативного включення в їх склад перемінних елементів, з наявністю варіантів або структурних синонімів, а також з можливістю морфологічних змін компонентів. Ступінь змінності компонентів зворотно пропорційна стійкості, тобто чим вище ступінь змінності, тим нижче стійкість ідіоми і навпаки.

З урахуванням цього, виділяються три пороги стійкості: нижчий, середній і верхній [27, с. 85]. До одиниць із нижнім порогом стійкості відносяться звороти найбільшої змінності. Прикладом може служити зворот *cast (shed, throw або turn) light (або a light) on (або upon) something* – проливати світло на що-небудь:

That ... *shed a light on* the event.

It *throws a light on* the material...

... *a light was thrown upon* the arrangement.

... *to throw a flood of light on* their position.

Таким чином, характерними рисами фразеологізмів цього типу є:

- 1) лексична варіантність;
- 2) включення в мовлення шляхом заміни окремих компонентів перемінними;
- 3) можливість морфологічних змін;
- 4) можливість вживання пасивного стану дієслів, внаслідок чого фразеологічна одиниця трансформуються у речення і змінюється порядок слів;
- 5) можливість нормативного вклинення перемінних елементів між дієсловом та іменником;
- 6) можливість нормативного стилістичного субститути.

Ідіоматичним одиницям з середнім порогом стійкості властиві лише мінімальні зміни, на відміну від одиниць з нижнім порогом стійкості, число змін яких може варіюватися від двох до шести, і від одиниць з верхнім порогом стійкості, що не допускають ніяких змін [2; 19]. Наприклад, ...*their own Procustian bed*.

До зворотів з верхнім порогом стійкості відносяться ідіоми, що не допускають ніяких інформативних змін, навіть оказіональних. До них віднесемо такі сполучення:

floor manager «керівник обговорення законопроекту»;

heavy poll «висока активність виборців»;

highest echelons «вищі ешелони влади»;

tit for tat «око за око».

З одного боку, ідіоми є стійкими утвореннями, з іншого – можуть обновлюватися, незважаючи на стійкість. Тут ми вбачаємо єдність і боротьбу протилежних тенденцій.

Стійкість вживання – це той факт, що ідіома є одиницею мови, суспільним доробком і власністю в даному мовному колективі, а не індивідуальним зворотом. Стійкість вживання мають усі одиниці мови, не

тільки фразеологізми. Ми знаємо багато прикладів, коли фразеологізм, будучи вжитим одним автором, засвоюється широким загалом. Таким може бути приклад фразеологізму *Коридори влади – Corridors of Power*, який вжив Р.Сноу в однойменному романі.

Не завжди авторські новотвори приживаються на мовному ґрунті. У момент свого виникнення майбутнім фразеологічним одиницям, природно, не притаманна стійкість вживання. Ця якість набувається з плином часу. Зворот, виходячи з вузького кола авторського вживання, може з часом стати стійким на фразеологічному рівні й перейти у фразеологічну одиницю.

Зараз, із дуже великим впливом засобів масової інформації, особливо у пресі, можна часто бачити авторські новотвори, які у всіх на вустах якийсь час. Деякі з них набувають ознак фразеологізмів, переходять від змінних сполучень у постійні через постійне повторення змінного словосполучення до мовленнєвого узусу. Наприклад, усі шанси перейти у розряд фразеологізмів є у змінного словосполучення *at the fringe* (де *fringe* – «край одягу, білизни» [48; 49]. Вживаючись у контексті, воно може набувати значення «те що знаходиться на периферії».

У досліджуваній галузі важливим є розгляд поняття роздільнооформленості. Саме роздільнооформленістю фразеологічні одиниці відрізняються від звичайних, ідіоматичних складних слів: інакше вони взагалі б не виділялись в особливу групу складних утворень. Необхідно ураховувати, що в англійській мові буває важко розмежувати слово й основу. Тому важливо розробити чіткіші критерії цільнооформленості слів і роздільнооформленості фразеологічних одиниць. Встановлення характеру елементів дуже важке, тому що характер структури визначається природою елементів.

Так, для сучасної англійської мови на відміну від української розмежування фразеологізмів, ідіом-фраз і складних слів у ряді випадків є дуже складним, бо при відсутності показників роздільнооформленості не

можна провести чіткої межі між словом і основою слова, тобто між фразеологічною одиницею й складним словом. Завдяки аналітичному характеру англійської мови, фразеологічні одиниці легко переходять у складні слова. Прикладом може бути *big wig, big shot* «ділки».

Існуючі критерії роздільнооформленості не є достатніми, незважаючи на те, що вони не є чисто морфологічними. Необхідно знайти додаткові критерії, які зможуть зменшити число випадків, які ми не можемо пояснити та класифікувати однозначно. До таких критеріїв ми відносимо варіантні показники роздільнооформленості одиниці, обумовлені варіантністю і структурною економією, а також структурно-семантичні показники роздільнооформленості [10, с. 14]. У даній роботі ми виділяємо наступні типи роздільнооформленості:

- морфологічний;
- морфолого-синтаксичний;
- синтаксичний;
- структурно-семантичний.

Розглянемо їх детальніше.

Так, у морфології роздільнооформленість виявляється у зміні словоформи у складі фразеологічної одиниці. Така зміна стосується тільки даного компонента, а не всієї фразеологічної одиниці, тому що вона, на відміну від змінюваного слова, не має парадигми. Морфологічні зміни можна бачити у різнотипних фразеологічних одиницях. Наприклад:

... *showing the white feathers.*

... *they are poorer than church mice.*

Морфолого-синтаксичним показником роздільнооформленості фразеологізмів є можливість їх дієслівних компонентів вживатися в різних граматичних станах (активному, пасивному). Вживання дієслів у пасивному стані не змінює їх природи як цільнооформлених утворень:

His leg's being pulled.

They were *bled white*.

Показником синтаксичної роздільнооформленості є інвертований порядок слів. Граматична інверсія неминуха у фразеологізмах при вживанні пасивного стану. Інверсія широко використовується як засіб емпізи і є стилістичною нормою, а не оказіональним прийомом оновлення фразеологізму [14; 43]. Важливим показником такої роздільнооформленості стійких сполучень є можливість змінних елементів вклинюватися в склад фразеологізмів, не порушуючи їх тотожності, а лише видозмінюючи їх значення. Наприклад:

... a cross the man had learned to bear ...

Структурно-семантична роздільнооформленість властива одиницям, що мають варіанти або структурні синоніми [11, с. 295]. Наприклад:

silent (sleeping) partner «партнер, що не бере активної участі у справах»;

a friend at (in) court «високопоставлений покровитель»;

unleash (trigger off) a war «розв'язати війну»;

to meet with universal applause (approval) «повністю одобрити».

Подібні одиниці в англійській мові досить численні.

Висновки до розділу 1

Незважаючи на певні успіхи, досягнуті у вивченні ідіоматичності, в лінгвістиці доки ще не розроблена теорія, що трактує це явище в єдиній системі категорій. При розгляді теорії ідіоматики прийняті до уваги відповідні досягнення вітчизняного і зарубіжного мовознавства, традиції, що в них склалися. Це стосується глибоких теоретичних розробок вітчизняної науки та практично-прикладних наробок зарубіжної науки, зокрема лексикографії.

Інтралінгвістична ідіоматичність виявляється в опозиції з міжмовною, яка звичайно трактується як специфіка форми вираження думки у тій або іншій мові.

При встановленні характеру інтралінгвістичної ідіоматичності мовна одиниця, у якої загальне значення не збігається із сумою значень частин, зіставляється з її буквальною аналогією. При цьому в принципі неважливо, чи існує такий аналог реально (як самостійна одиниця мови або мовлення) або лише потенційно: фактично зіставляються значення й внутрішня форма мовної одиниці.

Інтралінгвістична ідіоматичність визначається як структурна своєрідність семантично ускладнених мовних одиниць стосовно їхніх неускладнених аналогів, а ідіома у світлі даного визначення – мовна одиниця (або її семантичний варіант) із цілісним значенням. Стійкість і семантична цілісність – це категоріальні (видові) ознаки ідіоми, а семантична транспонованість – її родова ознака.

Так, релевантними ознаками ідіоми є: стійкість (як властивість відтворюватися в готовому виді), постійність лексичного складу, ідіоматична природа значення, морфологічна та синтаксична фіксованість, немодельованість за схемою змінної сполучуваності слів. Роздільнооформленість як показник ідіоматичної одиниці представлена такими типами: морфологічним, морфолого-синтаксичним, синтаксичним та структурно-семантичним.

Ідіоматика як галузь мовознавства має свої специфічні проблеми дослідження: Вона тісно пов'язана з фразеологією і логічно, що в ній використовуються теоретичні наробки останньої, а термін «ідіома» в певних ситуаціях вважається синонімічним термінам «фразеологічна одиниця» та «стійке сполучення слів».

Ідіоматичність – це фундаментальна властивість природних мов, а її вивчення являє собою одну із сторін процесу пошуків сутності мови, її своєрідності.

РОЗДІЛ 2. ФОРМАЛЬНА ТА ЗМІСТОВНА СТОРОНИ ПРИ ФОРМУВАННІ АНГЛІЙСЬКИХ ІДИОМ

На основі формальних та змістовних показників формування ідіоматичності в англійській мові ідіоми можна класифікувати на ідіоми-фрази, лексичні та граматичні ідіоми. Проаналізуємо ці підкласи детально.

2.1. Ідіоми-фрази

Ідіоми-фрази (фразеологічні та фразеоматичні ідіоми) є найбільш дослідженим класом одиниць із цілісним значенням. Вони складаються із двох або більшої кількості компонентів, тобто мають вигляд словосполучення або речення. Такі одиниці є, як правило, об'єктом розгляду в особливій галузі мовознавства – фразеології.

Поняття інтралінгвістичної ідіоматичності, взагалі, визначається більшістю лінгвістів досить однаково [8; 12; 29]. До одиниць, що нею володіють, відносять:

фразові (роздільнооформлені) ідіоми, тобто семантично цілісні стійкі поєднання слів і висловлювання;

лексичні (ціліснооформлені) ідіоми, тобто семантично цілісні похідні та складні слова.

Вони мають важливі загальні структурні й функціональні властивості, причому межа між фразовими і лексичними ідіомами розмита, що, на нашу думку, дає підставу розглядати їх як єдиний структурно-семантичний клас мовних одиниць.

Але оскільки об'єм поняття ідіоми йдосі є предметом дискусій, доцільно перш за все зупинитися на статусі так званих фразеоматичних ідіом. Вони включаються до масиву ідіоматики на тій підставі, що її утворюють ті

мовні одиниці, що володіють повною або частковою семантичною цілісністю [46, с. 96]. На наш погляд, логічно стверджувати, що ідіоматику конституюють всі ті й тільки ті мовні одиниці, які мають інтралінгвістичну ідіоматичність, тобто повну або часткову семантичну цілісність.

Так, фразеоматизмами (фразеоматичними ідіомами, фразеоматичними одиницями) називають стійкі комбінації слів, що володіють буквальним або зв'язаним значенням, семантичною ускладненістю й немодельованістю за схемою змінної комбінації слів [11, с. 292]. Не завжди їх відносять до ідіом, які визначаються як роздільнооформлені одиниці мови із частково або повністю переосмисленими значеннями. Під переосмисленням значення мається на увазі семантичний перенос.

На наш погляд, у цім визначенні фразеоматизма криється протиріччя. Якщо стійка комбінація слів має буквальне значення, то воно семантично не ускладнене, семантично членується й модельоване за схемою змінної комбінації слів, і навпаки, якщо воно ускладнене й немодельовано за цією схемою, то воно має не буквальне, а частково або повністю цілісне значення. Значення комбінації слів не може бути одночасно буквальним і цілісним. Комбінації із членованим (у тому числі буквальним) значенням і комбінації із цілісним значенням – це два різні розряди комбінацій. Це підтверджується такими прикладами фразеоматизмів: комбінації *again and again, the beginning of the end, all sorts and conditions of men* мають буквальні, а виходить, неускладнені значення, що членуються, а комбінації *civil list* (стаття бюджетних витрат на утримання королівського двору), *general ticket* (амер. виборчий бюлетень із кандидатами, що представляють штат або місто в цілому) мають ускладнені і частково цілісні значення.

Якщо сполучення слів містить слово з вузькою сполучуваністю, то, залежно від причини вузької сполучуваності, воно відноситься або до розряду одиниць, що членуються, або до розряду цілісних. Так, сполучення *blond hair* має буквальне значення, що членується; у словосполученнях *key*

problem/ issue/ point, etc. слово *key* має переосмислене значення «найважливіший», але самі сполучення семантично членуються; сполучення *boon companion* «друзьбан» семантично ускладнене й частково цілісне.

Якщо слова, що сполучаються, мають буквальні значення, це ще не гарантія того, що вся комбінація слів у цілому має буквальне значення. Так, в англійському сталому словосполученні *black snake* обидва лексичних компонента мають буквальні значення, але саме словосполучення має звужене значення («полоз-удав»).

На наш погляд, з обсягу поняття «фразеоматизм» слід виключити комбінації слів, що семантично членуються, тобто неідіоматичні. Фразеоматизмами (фразеоматичними одиницями, фразеоматичними ідіомами) назвемо фразові ідіоми із частково транспонованим (тобто звуженим, розширеним або зрушеним, але не перенесеним) значенням. Це визначення називає або має на увазі наступні властивості фразеоматизмів: стійкість, роздільнооформленість, семантичну ускладненість, часткову семантичну цілісність, немодельованість за первинними правилами семантичної комбінаторики (за схемою непереосмисленої змінної комбінації слів) [45, с. 98-99].

Фразеоматизми не повністю семантично транспоновані тому, що в них обсяги номінального й реального значень мають загальну ділянку. Це приводить до того, що їх лексичні компоненти мають самостійні значення, а значить, вони лише частково цілісні. Наприклад, словосполучення *cleaning lady* (домробітниця) відтворюється в мові, тобто має стійкість, його значення (*a woman whose job is to clean the rooms and furniture in an office, a house, etc.*) не дорівнює сумі значень компонентів. Те, що вбирання є роботою, тобто виконується професійно й оплачується, прямо не виражене, не виводиться зі значень компонентів і утворює «сховані семи» словосполучення. Або словосполучення *car boot sale* (*an outdoor sale when people sell things that they no longer want from the backs of their cars*), що

означає традиційний для Британії спосіб позбутися непотрібних речей, одержавши при цьому за них невеликі гроші. Це словосполучення відтворюється в мові, його значення не дорівнює сумі значень компонентів. Сума значень компонентів дає «продаж / розпродаж з багажників машин». Те, що продаються приналежні приватним особам непотрібні їм речі, причому найрізноманітніші – від антикварних статуєток до кімнатних рослин, експліцитно не виражене й утворює так звану сховану семантику словосполучення. У той же час тут відсутня яскрава образність, а переосмислення компонентів лише часткове.

Якщо семантична транспозиція має місце не на рівні комбінації в цілому, а на рівні окремого слова, така комбінація не є фразеоматизмом. Наприклад, у комбінаціях *red brass/hair/wine/sauce* прикметник *red* має розширене значення «червонуватий, близький до червоного»; у комбінаціях *white grapes/ wine/ sauce* прикметник *white* має розширене значення «світлий»; у комбінації *iron goods* слово *iron* має розширене значення «металевий» [2]. Такі комбінації семантично членуються незважаючи на те, що один з їхніх лексичних компонентів має вузьку сполучуваність.

На відміну від них, словосполучення *red caviar* (червона ікра) має частково цілісне значення [48; 49]. Ікру червоного (червонуватого) кольору мечуть багато порід риб, але червоною ікрою називають тільки лососеву. У даному висловленні яскраво проявляється ідіоматичність цього сталого словосполучення, у якому порушений логічний закон тотожності. Воно являє собою фразеоматизм зі звуженим значенням.

Тож, поряд фразеоматизмами часто виділяють ідеофразеоматизми – стійкі словосполучення, що мають фразеоматичний та ідіоматичний варіанти значення:

a black sheep – чорна вівця : погана вівця;

running fire – біглий вогонь : град критичних зауважень;

До числа фразеоматизмів не відносяться словосполучення типу *gas*

lighter (запальничка). Хоча цим зряддям запалюють не тільки сигарети, але й сигари, і трубки, і все, що завгодно, це ще незначить, що дане словосполучення має розширене значення. Справа в тому, що його номінальне значення, укупі з елементарними фоновими знаннями, дозволяє ідентифікувати денотат, тобто точно встановити, який клас об'єктів ним позначається. Таким чином, його реальне значення виводиться з суми значень частин, а отже, це не ідіома. До цього ж розряду відносяться:

furniture polish (поліроль);

coffee house (кав'ярня);

pencil and pen box (пенал).

У словосполученнях типу *glove compartment*, *filling station*, розглянутих ізольовано, тобто поза відповідними тематичними зонами, значення цілого не виводиться із суми значень частин.

На наш погляд, одиницю мови слід розглядати в рамках тієї тематичної зони, до якої вона відноситься. Це і є той фрагмент фонових знань, який, укупі з номінальним значенням мовної одиниці, дозволяє встановити її реальне значення. Так, словосполучення *glove compartment*, розглянуте в рамках тематичної зони «кабіна автомобіля», стає мотиваційно прозорим: ясно, що в кабіні автомобіля воно означає нішу для дрібних речей. Повні варіанти перерахованих вище усічених найменувань (*driver's cab glove compartment*, *gasoline filling station*) мають неускладнені значення, що членуються. Аналогічним чином, для людини, неосвідченого в техніці, може бути неясно семантичне відношення між словами в словосполученні *timer shaft*, але фахівцеві зрозуміло, що воно позначає вал, що приводиться в рух годинним механізмом (повний варіант *timer-rotated shaft*). Названі еліптичні сталі словосполучення не є ідіомами.

Таким чином, тематична зона, до якої відноситься значення аналізованої мовної одиниці, значима для визначення її ідіоматологічного статусу. При цьому, коли задіюються фонові знання, вони приймаються як

факт, навіть якщо вони неточні й неповні [24]. Так, у колективній свідомості більшості носіїв мови «чорна ікра» (*black caviar*) [2; 36] – це осетрова й тільки осетрова ікра. Для них поняття «чорна ікра» і «осетрова ікра» рівнооб’ємні. Ікру чорного або чорнуватою кольору мечуть і деякі інші, маловідомі екзотичні породи риб, але, оскільки словосполучення *чорна ікра* відноситься до побутової мови, цей науковий (іхтіологічний) факт ніяк не впливає на ідіоматологічний статус даного словосполучення. Воно не є ідіомою, на відміну від словосполучення червона ікра (червонуватий колір минтаєвої й оселедцевої ікри відбитий у життєвих фонових знаннях). Іноді минтаєву, оселедцеву або навіть баклажанну ікру в жарт називають червоною ікрою, але цей жарт саме заснований на буквализації даного словосполучення, що підтверджує його ідіоматичність. Подібний стилістичний прийом не можна застосувати до словосполучення *чорна ікра*, оскільки ніяка інша ікра чорного кольору не відома більшості носіїв мови, і в їхній мовній свідомості це словосполучення має пряме й недвозначне значення [45, с. 101].

Фразеоматизми виявляються не тільки серед сталих словосполучень (двох- і багатoverшинних комбінацій слів), але й серед одновершинних стійких сполучень слів. Наприклад, сполучення *on rule* (букв. «за розпорядженням») означає «за розпорядженням влади зобов’язаний проживати в районі в’язниці (після умовного звільнення)» і, таким чином, має звужене значення. Стійке сполучення *up and down* (букв. «нагору й униз») означає «в усіх напрямках; усюди» і, отже, має розширене значення. Стійка комбінація *in the books* (букв. «в реєстраційних книгах») означає «у наявності» і, отже, має зрушене значення, оскільки не все, що зареєстроване в книгах, є в наявності, і не все, що є в наявності, зареєстроване в книгах.

До фразеоматизмів належать не тільки комбінації слів, але й деякі стійкі вислови. Наприклад, *Accidents will happen in the best-regulated families* відноситься не тільки до родин, але й до всяких колективів, тобто даний

вислів має розширене значення.

Фразеологія – найбільш ретельно вивчена сфера мовної ідіоматики [5; 17; 33; 34]. Ми у даному підрозділі обмежимося розглядом місця фразеологізмів серед ідіоматичних мовних одиниць. Для цього звернемося до питання про категоріальні властивості фразеологізмів.

У лінгвістичній літературі наводяться такі категоріальні властивості фразеологізмів [35; 37; 40]: переосмисленість, стійкість у рамках варіантності, відтворюваність у готовому вигляді, роздільнооформленість, семантична ускладненість (оновленість, збільшення смислу), семантична злитість, образність, експресивність, глобальність номінації (функціональна співвіднесеність зі словом), немодельованість. Дані параметри й формують ідіоматичність мовної одиниці.

На наш погляд, термін переосмисленості щодо фразеологізмів занадто широкий за значенням. Будь-яку зміну буквального значення можна назвати переосмисленням, але у фразеологізмах спостерігається лише один вид переосмислення, а саме семантичне перенесення, при якому обсяги номінального та реального значень різняться. Ми пропонуємо використовувати його стосовно фразеологізмів і вважати синонімом терміна транспозиція семантичної сторони знака. Фразеологізм при цьому вважається структурним розрядом ідіом.

На основі викладеного вище сформулюємо визначення: фразеологічні ідіоми (фразеологічні одиниці, фразеологізми) – це фразові ідіоми з повністю транспонованим (переносним) значенням [9; 24; 38].

Ця дефініція називає або має на увазі такі ознаки фразеологізмів, як стійкість, роздільнооформленість, семантичну ускладненість, повну семантичну нерівнооб'ємність (переносне значення), часткову або повну семантичну цілісність, образність, немодельованість за первинними правилами семантичної комбінаторики (схемою непереосмисленого змінного поєднання слів).

На відміну від фразеоматизмів, які за визначенням мають частково цілісні значення, тобто всі є неповними ідіомами, фразеологізми можуть бути як неповними ідіомами (одиницями з частково цілісним значенням), так і повними ідіомами (одиницями з повністю цілісним значенням) [14, с. 132], наприклад:

неповна фразеологічна ідіома – *hot coppers* «з похмілля»;

повна фразеологічна ідіома – *white elephant* «тягар».

Те, що фразеологізм *hot coppers* частково семантично членимий, підтверджується наявністю фразеологізму *to cool one's coppers* «промочити горло; похмелитися», в якому лексема *coppers* має те саме відносно самостійне фігуральне значення «горло», а також можливістю трансформації *the coppers are hot*.

Те, що фразеологізм *white elephant* «тягар» семантично нечленимий, підтверджується неможливістю трансформації *the elephant is white*. Цей фразеологізм, на відміну попереднього, функціонально співвіднесений зі словом.

Часто ідіомами називають лише фразеологічні зрощення, які визначають як тип фразеологічних одиниць, неподільних, нерозкладних, значення яких абсолютно незалежить від значень їх компонентів, є умовним і довільним. Головним фактором семантичної нерозкладності вважається невмотивованість фразеологічного значення, яка особливо яскраво проявляється у фразеологізмів, що містять лексичні компоненти із втраченим значенням (англ. *tit for tat* «відплата»).

Ураховуючи вищевикладені факти, необхідно на основі існуючих класифікацій фразеологізмів проаналізувати об'єм фразеології та об'єм ідіоматики, визначити в чому він різниться і в чому співпадає.

Найбільш відома класифікація фразеологізмів – класифікація семантична. Згідно з нею виділяють фразеологічні зрощення, єдності, сполучення, вирази [11; 14; 27].

Найбільшою змістовною спаяністю елементів володіє найменш численний тип – зрощення. Наприклад:

to show the white feather – злякатися;

at sixes and sevens – в безладі.

У всіх цих прикладах зміст цілого на сучасному етапі не витікає із значень компонентів, тобто компоненти втрачають своє лексичне значення, котре поглинається значенням всього фразеологізму.

Більш численною є група фразеологічних єдностей, до яких відносяться такі:

a short cut – найкоротший шлях;

to hit the road – поїхати, піти;

to blow a big time – зробити жахливу помилку;

to draw a blank – раптом забути;

to be on tenter-hooks – мучитися невідомістю [49; 50].

Фразеологічні єдності є вмотивованими і яскравою образними. Вони розуміються як одне ціле. Їх значення метафоричні, а метафори, як правило, зрозумілі.

Третя (частково) й четверта (повністю) групи фразеологізмів (сполучення та вирази) не відносяться до ідіоматики за відсутністю семантичних переосмислень.

Порівнюючи фразеологічні сполучення (*to nurse a grudge, to beg question*) з єдностями та зрощеннями, помічаємо, що їх елементи мають більшу самостійність. Тому цю підгрупу доцільно назвати підгрупою фразеоматичних ідіом. Зрощення та єдності називають фразеологічними ідіомами.

Віддаючи належне тій позитивній ролі, яку відіграли численні роботи в галузі фразеології [3; 18; 31], потрібно сказати, що подальший розвиток теорії фразеології постійно потребує рухатися вперед, не обмежуватися звичайними схемами й критично переробляти матеріали попередніх

досліджень. Так, певній критиці підлягала семантична класифікація на підставі, що будь-якій класифікації потрібен якийсь єдиний принцип розподілення матеріалу за рубриками, якась класифікаційна ознака. Такої чіткої ознаки у класифікації, на нашу думку, немає. Перші два типи виділяються за ознакою ступеня їх вмотивованості, третій тип – за ознакою сполучуваності повного слова в даному значенні. Виділення фразеологічних зрощень і єдностей засновується на семантичній ознаці різного ступеня вмотивованості. Один семантичний критерій, не підкріплений іншими, не може вважатися достатньо об'єктивним. Не випадково межі між єдностями і зрощеннями є такими нечіткими. Розмежування фразеологічних єдностей і зрощень не завжди засновується на формальних критеріях, а на суб'єктивному тлумаченні. Для того, щоб уникнути суб'єктивізму, необхідно спиратися на формальний критерій. Поняттям невмотивованості треба користуватися обережно і не перебільшувати його значення.

Інша відома класифікація – структурна [11, с. 291]. На основі структури виділяють одновершинні та двовершинні фразеологічні одиниці. Під одновершинними розуміються звороти подібні до слів, у яких є один семантично позначений компонент, наприклад, *give up*, *break out*. Двовершинні та багатOVERшинні сполучення подібні до складних слів, де таких повнозначних компонентів два і більше (*the Badger State* «барсучий штат» (Вісконсін), *to worship the golden calf* «схилятися перед золотим тільцем»). До двовершинних одиниць можна віднести, наприклад, сполучення типу *black ship* «погана вівця», *slippery as an eel* «голими руками не візьмеш» та інші на тій підставі, що прикметник може сполучатися тільки з одним іменником і створює певну єдність. Одновершинні сполучення виходять за лаштунки ідіоматики. Серед двовершинних лише їх частка з переосмисленими компонентами може вважатися ідіомами.

Функціональна класифікація базується на тому факті, що фразеологізми-фрази є функціональними еквівалентами різних частин мови

[10, с. 104]. Наприклад:

a cold fish (холодна людина);

the luck of the draw (справа випадку).

Дані одиниці мають значення предметності. Вони аналогічні іменникам. Фразеологізм *to shoot the works* (доводити справу до кінця) є ознаковим, позначає дію й аналогічний дієслову, тому називається дієслівним.

Відповідно до зазначених критеріїв виділяються наступні класи фразеологізмів:

Субстантивні:

a bad hair day (*a day on which everything seems to go wrong*);

stag party (*a party that a man has with his male friends just before he gets married*).

Ад'єктивні:

as light as a feather (*very light*);

as like as two peas (*very similar*);

cut and dried (*unchanged or not argued about*).

Адвербіальні:

with your nose in the air (*in a way that is unfriendly*);

out of the blue (*suddenly*).

Прийменникові:

at the head of (*in the chief or most important position*);

in view of (*considering something*);

with a view to (*with the intention or hope of doing something*);

in the face of something (*in spite of problems, difficulties, etc.*).

Дієслівні:

to move the posts (*to change the rules for something or conditions under which something is done*);

to jump off the handle (*to suddenly become very angry*).

Модальні:

sure enough (something happened as expected);
at any price (whatever the cost or the difficulties may be);
not for love or money (completely impossible to do).

Вигукові:

by George! (вираження різноманітних емоцій – подиву, замилювання, обурення, жалю);

Hear, hear! (вираження згоди на зборах);

Go to hell! (вираження обурення, гніву, відрази та інші);

My hat! Застаріла нині фразеологічна одиниця виражає подив.

Серед даних прикладів спостерігаються як одиниці ідіоматичного, так і неідіоматичного характеру.

Можна говорити про центр і периферію фразеологічного фонду. У центрі перебувають ідіоми (фразеологізми з повністю переосмисленим значенням), далі йдуть фраземи (фразеологізми із частково переосмисленим значенням), на периферії розташовуються фразеоматизми (фразеологізми, що мають сховані семанти, але не володіють переосмисленням) [10, с. 102].

У розряд ідіом не включаються традиційні звороти:

to fail in one's duty;

hope for the best.

Не входять до складу ідіоматики обороти з термінологічним значенням:

hydraulic brake – гідравлічне гальмо;

measuring instrument – вимірювальний прилад.

Не включаються до складу ідіоматики також словосполучення з вузьким значенням одного з компонентів, типу *to launch* – запускати (*to launch a rocket, a spaceship, a spacecraft, an earth satellite*). Такі одиниці не мають ідіоматичного значення, тобто не мають схованих семанти, але відтворюються в мові.

На основі узагальнення попереднього досвіду слід додати, що семантика не може бути реалізована поза певними структурними моделями [10, с. 109]. Ув'язуючи семантику зі структурою маємо такі підкласи фразеологічних ідіом:

1. ідіоми зі структурою субординативного словосполучення:

to fish for compliments – напрошуватися на компліменти;

2. ідіоми зі структурою координативного словосполучення:

fox and hounds – лисиця та собаки (назва дитячої гри);

3. ідіоми зі структурою субординативного речення:

when pigs fly – коли рак свисне;

4. ідіоми зі структурою простого речення:

The lone sheep is in danger of the wolf – Один і в каші загине;

5. ідіоми зі структурою складного речення:

If you wish good advice, consult an old man;

6. ідіоми-вигуки:

Holy cats! – Тільки подумай!

Структурні типи виділено на основі базової синтаксичної конструкції. Для них характерний тісний зв'язок зі значенням самого стійкого сполучення.

Значення слів і значення фразеологічної одиниці детерміновані характером складових елементів. Серед учених немає єдної думки відносно мовного статусу компонентів фразеологізмів, погляди можуть бути діаметрально протилежними [8; 12; 31]. Це пояснюється суперечливістю самої проблеми. Але переважна більшість лінгвістів визнає словесну природу цих компонентів [14, с. 136]. Оскільки фразеологічні одиниці визначаються як сталі словосполучення, цілком логічно визнати, що їх компонентами є слова.

Диференційований підхід до компонентів фразеологічної одиниці запропоновано В.В.Виноградовим, який писав, що ступінь замкнутості й

злитості фраз, характер образності, а, внаслідок цього, ступінь несамостійності словесних компонентів можуть бути дуже різними [11, с. 293].

Компоненти фразеологізмів називаються лексемами. Словний характер складників є тим чинником, що обумовлює роздільнооформленість фразеологізмів. Слово є найменшою самостійною значимою одиницею мови й стройовий елемент у структурі й семантиці мовних одиниць більш високого порядку, але слово може бути стройовим елементом не тільки мовних одиниць, але й змінних комбінацій. Найважливішою характеристикою слова є цільнооформленість, і ця ознака повинна увійти в його визначення. З урахуванням цих міркувань можна сформулювати наступне визначення слова: слово – цільнооформлена значима самостійна одиниця мови й стройовий елемент змінних і сталих утворів [27, с. 75].

Залежно від характеру значення можна виділити чотири типи слів, що можуть бути потенційними структурними елементами стійких сполучень [14, с. 133]:

1. Слова з буквального значенням (реальні), наприклад:

shrug one's shoulders;

rush hour;

as mild as a kitten.

2. Слова з ослабленим лексичним значенням і ослабленими синтаксичними функціями (потенційні). Вони є складовими повністю або частково переосмислених ФО. Компоненти подібних одиниць семантично збагачені в порівнянні з аналогічними словами у вільному вживанні, наприклад:

dust and ashes – порох і тлін;

still waters run deep – тихі води глибокі.

3. Переосмислені слова:

spick and span – елегантний, франтівський.

Характерною рисою фразеологічних зрощень є відрив від денотатів, позначуваних їхніми буквальними значеннями. Так, у фразеологізмі *a white elephant* – «обтяжне або руйнівне майно», компоненти *white* і *elephant* уже не асоціюються зі значеннями «білий» і «слон». Такі компоненти називають словами-компонентами.

4. Псевдоскладники типу *muttons* в обороті *return to one's muttons* (розм., жарт.) – «повернутися до теми розмови». Слово *muttons* не існує в англійській мові, а є калькою із французького *moutons* і зустрічається тільки в даній одиниці. Псевдолексеми – надзвичайно рідке явище.

Компоненти фразеологізмів, за винятком невеликого числа архаїчних або викривлених елементів, а також псевдолексем, зустрічаються у вільному вживанні.

Лексеми – компоненти роздільнооформленого утвору. У багатьох випадках вони можуть мати форми словозміни – показник їх цільнооформленості, їх словності. Характер фразеологічного значення визначається як типом переосмислення лексем при утворі цілісного значення, так і комбінацією реальних потенційних слів при утворі оборотів із частково переосмисленим значенням [14, с. 132-133].

У переосмислених одиниць часто зберігається категоріальне значення, а також наявні форми словозміни [42; 46; 47]. Це положення справедливе відносно фразеологічних зрощень і єдностей. Тільки збереженням буквального значення у повністю переосмислених ФО можна пояснити виникнення фразеологічних антонімів, наприклад:

come to the right shop – звернутися за вірною адресою;

the curtain drops (або *falls*) – справа підійшла до кінця, розповідь закінчена;

the curtain rises – події починають розвертатися, розповідь (дія) починається (порівн. укр. *заварювати кашу, розсьорбувати кашу*).

Однак існує точка зору, що компоненти фразеологічної одиниці

збігаються з відповідними словами тільки в плані вираження (збігаються звукова й графічна оболонки). Підставою для даного підходу є те, що в компонентів фразеологізмів немає індивідуальної референції: вони не співвідносяться самостійно з яким-небудь позначуванним, володіючи референцією тільки в складі фразеологічної одиниці.

Прихильники даної точки зору [14, с.138]) пропонують використовувати термін «компонент» стосовно складових частин одиниці. Компонент розглядається при цьому як одиниця, що втратила ознаки слова. Крайнім проявом цієї точки зору є твердження, що компоненти фразеологізму десемантизуються, що проявляється в їхній семантичній ізоляції від відповідних слів.

Проти справедливості даного твердження свідчить той факт, що семантика компонентів фразеологізмів є важливою для розуміння фразеологічного значення. Практика показує, що розуміння значення переосмисленої одиниці впливає з буквального значення.

Крім того, емотивна оцінка й експресивність, безперечно властиві більшості фразеологічних одиниць, засновані на образності. Образність обумовлена усвідомленням буквального значення одиниці, безпосередньо виведеного зі значення компонентів. Важливість семантики компонентів, зокрема, підтверджують і випадки неправильної етимологізації. Носії мови заміняють один із компонентів фразеологізму на інший з метою появи у нього більш прозорої й зрозумілої їм умотивованості [25; 32]. Наприклад, у фразеологізму *to curry favour with somebody* (підлещуватися, намагатися лестощами прихилити когось на свою користь [2]) компонент *favour* замінив застарілий компонент *favel* в одиниці *curry favel*. У результаті заміни застарілого й незрозумілого слова одиниця одержала нову, своєрідну вмотивованість.

2.2. Лексичні та граматичні ідіоми

Інший вид ідіом – лексичні ідіоми. Як відзначається, роздільнооформленість не є безперечною диференційною ознакою фразеологічних одиниць, і що до ідіоматики можуть відноситися й цільнооформлені мовні одиниці, якщо в них є роздільнооформлені фразеологічні варіанти [22; 39]. Однак, на наш погляд, орфографічні пари типу *hot shot/ hot-shot* – це не варіанти мовної одиниці, а варіанти її написання. Кожна така мовна одиниця являє собою форму, перехідну від фразеологізму до слова. Багато з них мають тільки злитну орфографію й тільки один наголос, тому що вони вже перетворилися в слова (наприклад, англ. *bluebell* «дзвіночок <квітка>»). Поява змістовної цілісності (семантичної цілісності) не заперечує членимість на рівні морфеміки. Оскільки нечленимість у плані змісту при членимості в плані формальному є головною ознакою ідіом, то, стаючи словами, такі одиниці залишаються ідіоматизованими, тобто включаються до розряду ідіоматики.

Можна цілком погодитися з тим, що роздільнооформленість – необов'язкова супутниця інтралінгвістичної ідіоматичності. Слід лише уточнити співвідношення значень термінів: термін фразеологізм все ж таки припускає фразовість мовної одиниці, тому не доцільно застосовувати його до слів. Ми пропонуємо наступні найменування:

англ. *white elephant* – фразеологічна ідіома;

англ. *hot(-)shot* – перехідна ідіома;

англ. *bluebell* – лексична ідіома.

Така ситуація пояснюється відсутністю стандартних правил написання ідіоматизованих одиниць. В різних лексикографічних видання надаються різні орфографічні варіанти [2; 19; 22; 50].

Семантична спаяність, цілісність часто сприяє процесу лексикалізації роздільнооформленої фрази. А деякі слова демонструють ідіоматичні

властивості навіть яскравіше, чим багато фразеологізмів. Наприклад, в американського жаргонізму *moonshine* «самогон» головна ознака ідіоми – протиріччя між цілісністю в плані змісту й членимістю в плані вираження – виражене сильніше, чим у фразеологізмі *to fall into a rage*, тому що в слова *moonshine* семантична цілісність повна, а членимість на морфеми чітка, у той час як фразеологізм *to fall into a rage* значною мірою членований як у плані змісту (на окремі значення), так і в плані вираження (на окремі лексеми).

На цій підставі вважаємо правомірним застосування терміна *ідіома* до семантично цілісних слів. Контраргументом цієї тези служить давня традиція, у рамках якої термін *ідіома* застосовується лише до роздільно оформлених мовних одиниць, однак, на наш погляд, логіка наведеної нами аргументації дає підставу змінити цю традицію, тим більше що в історії вітчизняного мовознавства виявляється й альтернативна, точка зору, згідно з якою ідіомами можуть йменуватися й окремі слова [11; 14].

Наведемо визначення: лексичні ідіоми – це цільнооформлені мовні одиниці (слова або їх лексико-семантичні варіанти) із частково або повністю цілісним значенням. У їхнє число не входять прості (граматично непохідні) слова, тому що вони не мають вищезгадану головну ознаку ідіом [45, с. 129]. Такі слова не повинні вписуватися в первинну модель комбінаторики, щоб не усунути його ідіоматичність.

Лексичні ідіоми діляться на ті ж розряди, що й фразові [10; 38]:

1) Ідіоми зі звуженим значенням, наприклад:

strongbox «сейф» (не всякий міцний ящик є сейфом);

gunman «бандит» (не всяка людина, якимось пов'язаний з вогнепальною зброєю, є бандитом).

2) Ідіоми з розширеним значенням:

gunwale (букв. «верхня частина борту бойового корабля з бійницями для гармат», сучасне розширене значення «верхня частина борту будь-якого корабля»).

3) Ідіоми зі зрушеним значенням:

blackboard «класна дошка» (не всі чорні дошки – класні, і не всі класні дошки – чорні);

амер. *bluebook* «путівник для автомобілістів».

4) Ідіоми з переносним симілятивним (метафоричним) значенням:

sandcastles «нездійсненні мрії»;

амер. жарг. *moonshine* «самогон»;

укр. *кровожер*, *буквоїд*.

5) Ідіоми з переносним індикаторним (метонімічним) значенням:

highbrow «інтелектуал»;

redbreast «малинівка» (птаха);

красноніжка (вид комахи).

Слова зі звуженим значенням, подібно відповідному розряду фразеоматизмів, підрозділяються на семантично неамбівалентні й семантично амбівалентні [45, с. 132]. Наприклад, англ. слово *blackbird* при застосуванні до нього первинних правил декодується повністю й однозначно («чорний птах»), але невірно (насправді це один з видів дроздів). Англійське слово *thermocouple* декодується неповністю й неоднозначно. Його реальне значення – «реле» як технічний термін.

Подібність ідіом-фраз і лексичних ідіом у плані їх структурно-семантичних властивостей приводить до включення деяких з них як до тлумачних, так і фразеологічних словників, наприклад: англ. *blue stocking/ blue-stocking/ bluestocking* «суха педантка», *devil's books/ devil's-books* «гральні карти». Такі ідіоми – проміжна ланка між комбінаціями слів і словами. Одним із критеріїв відбору ідіоматичних слів із тлумачного словника може служити та обставина, що ідіоматичні слова, похідні від головного слова словникової статті, звичайно мають дефініції, тому що їхні значення не виводяться із суми значень морфем. Наприклад:

destroy (vt) – make away with, put an end to, reduce to nothingness or

uselessness;

destroyer (n) – small swift war-vessel using guns and torpedoes [41].

Із усіх слів, похідних від головного *destroy*, ідіомою є лише лексико-семантичний варіант *destroyer* з відповідною дефініцією.

Грамматичні ідіоми – третій тип ідіом, що розглядаються у роботі. Вони проаналізовані в ряді праць в плані статусу та їх місця в ряді ідіоматичних мовних утворень [8; 30; 37].

Як відомо, у фразових ідіом допускається варіювання лексичних змінних за особливими правилами, що входять у комплікативний (додатковий) компонент їх значення. Існує градація стійких комбінацій слів від безваріантних до таких, у яких лексична варіативність досить широка й лише мінімально обмежена мовними факторами. Поступове звільнення стійких комбінацій слів від лексичних констант являє собою градуальний перехід від одиниць мови до структурно-семантичних моделей змінних комбінацій слів [45, с. 134].

Однак у ряді випадків така модель, втративши лексичні константи, зберігає особливу семантичну константу, що обмежує діапазон лексичного варіювання понад звичайні обмеження, що задаються логікою позамовної реальності й первинними правилами семантичної комбінаторики. Ця константа являє собою доповнення до звичайного синтаксичного значення, або, іншими словами, комплікативний компонент значення синтаксичної конструкції, що формує ідіоматизм граматичний як граматичну модель, лексичне наповнення якої обмежене невеликим числом лексико-фразеологічних елементів [11, с. 292]. Це обмеження задається вищезгаданим комплікативним компонентом значення конструкції.

Наприклад, англ. модель *a <Nominal Phrase> of a <Nominal Phrase>*. Ця модель має комплікативний семантичний компонент [емотивно-оцінне порівняння]. За нею створені словосполучення:

a nightgown of a mackintosh;

a little bantam cock of a man;
a large blob of a nose;
his claw of a hand;
a hell of a pretty girl;
a hell of a fine lion;
a charming idiot of a woman.

Порівняємо з українською моделлю <іменник>, а не <іменник>:

золото, а не дружина;
ганчірка, а не мужик.

Важливо підкреслити, що ідіомами є не самі ці словосполучення, оскільки вони створюються за активною моделлю й в основному належать до змінних, а модель, що їх породжує. Однак тут встає питання про погодження цієї тези із твердженням про те, що ідіоматичність і модельованість протилежні, і про можливість ідіом бути модельованими. Наш погляд тут немає протиріччя. Але в цих випадках, очевидно, слід говорити про ідіоми другого роду.

Система мовних моделей має багаторівневу будову. Синтаксичні конструкції, будучи моделями комбінацій слів і висловлень, самі модельовані: вони мають певну цінність (місце у системі мови) і створюються за допомогою стандартних серій трансформацій, які виконують стосовно них роль метамodelей [10, с. 105]. Але деякі синтаксичні конструкції тією чи іншою мірою неметамodelьовані. Це і є граматичні ідіоми.

За рядом найважливіших властивостей фразеосхеми подібні до структурно-семантичних моделей фразових ідіом. І ті, й інші породжують семантично цілісні комбінації слів. Відмінність же полягає в тому, що [45, с. 135] :

1. фразеосхеми звичайно більш активні й продуктивні;

2. вони, як правило, менш евристичні;
3. вони породжують такі комбінації слів, які у своїй більшості залишаються змінними;
4. їхніми лексичними константами є переважно службові слова.

Будучи моделлю стосовно продуктів своєї роботи, фразеосхема є ідіомою стосовно свого прототипу (семантично неускладненої синтаксичної конструкції). Така її двоїста природа: з одного боку, вона фраза, а з іншого – схема (модель). Це щось середнє між одиницею мови в єдності її варіантів і моделлю одиниць мови. Фразеосхема зі складним, багатим комплікативним компонентом і, як наслідок, низькою продуктивністю близька до одиниці мови як сукупності варіантів, а фразеосхема з бідним, абстрактним додатковим компонентом близька до звичайної неускладненої синтаксичної моделі.

2.3. Розробка комплексу завдань до вивчення англійської ідіоматики у профільній школі

Комплекс завдань до вивчення англійської ідіоматики розроблений для самостійної роботи у профільній школі. Його метою є навчити учнів аналізувати та інтерпретувати мовні явища з теми. Комплекс складається із завдань для обговорення теоретичних питань та вправ для практичного опрацювання [4; 6; 7; 32].

Дайте відповіді на запитання:

1. Які види ідіоматичності вам відомі?
2. Як класифікуються ідіоми за ступенем семантичної цілісності?
3. Як класифікуються ідіоми за ступенем мотивованості значення?
4. У чому різниця між фразеоматичними та фразеологічними ідіомами?
5. Які існують моделі ідіоматичних одиниць?

6. У чому специфіка лексичних ідіом?
7. Як визначити граматичну ідіому?
8. Які праці з теорії ідіоматики вам відомі?

Вправи

1. Виберіть відповідне ідіоматичне значення з другої колонки фразам з першої.

1. Go to the dogs	a. Quite a different matter
2. Horse of a different colour	b. Become angry with someone
3. Jump down someone's throat	c. Wear one's finest clothing
4. Pay through the nose	d. Pay too high a price
5. Pull someone's leg	e. Fool someone
6. Shake a leg	f. Fail in something
7. All thumbs	g. Hurry!
8. Sell someone short	h. Become run-down
9. Hit the hay	i. Money can influence people
10. Dressed to kill	j. Clumsy
11. Lemon	k. Underestimate someone
12. Face the music	l. Go to bed
13. Blow it	m. Something defective
14. Hot under the collar	n. Accept the consequences
15. Money talks	o. Extremely angry

2. Підкресліть слово, з яким фраза набуває ідіоматичного значення [20, с. 12].

1. I'm (dead, alive) serious.
2. I hate him. He's totally (great, gross)!
3. Hey, get out of my (head, face)! I'm busy.
4. I think I (blew, exhaled) the test.

5. I think Otto got the (hots, warms) for her.
6. I guess Olena is (cutting, dicing) class again today.
7. Nothing bothers you. You are extremely laid (back, sideways).

3. Зіставте колонки [20, с. 13].

1. I forgot	a.He was all bent outta shape
2. He was very angry	b.Get out of here
3. That's disgusting!	c.That's gross
4. I made a mistake	d.I'm freaking out
5. What an idiot!	e.She rubs me the wrong way
6. What'd happening?	f.I blew it.
7. That makes me sick.	g.Gag me
8. You've got to be kidding.	h.What a dweeb!
9. She irritates me.	i.I drew a blank
10. I'm losing control of emotions.	j.What's up

4. Вставте в речення належні слова зі списку, поданого нижче [21, с. 29].

- 1.I hate her ...!
- 2.She's got a beautiful figure. Is she ever ...!
- 3.I've been trying to ... up the situation for the past hour, but I don't know what's happening.
- 4.She's gorgeous! What a ...!
- 5.You actually like her? I think she's such a cold ...!
- 6.So, what did you find out about her? Give me the ... .
7. After our fight, I tried to go over and break the ... , but she wouldn't talk to me.
- 8.Let's get down to brass ... . How much money do you think she makes?
- 9.How did your predicament finally ... out?
- 10.She has a strange sense of humour. She's really off-the- ... .

11. Look at her. She's got a body ... !

12. I only have ten minutes to ... it together before the guests arrive.

ice	fish	dirt	tacks
knockout	guts	wall	size
pull	stacked	that won't quit	turn

5. Складіть речення з поданими нижче ідіоматичними виразами.

1. The arbiter of elegance.

2. Old buffer.

3. The calumet of peace.

4. A coign of vantage.

5. Extol to the skies.

6. Omnium gatherum.

7. Black as hades.

8. At the helm.

9. Pot valour.

10. Not worth a zac.

6. Складіть діалоги або ситуації з використанням ідіом на теми:

I. Clothes and appearance.

II. Good things and bad things.

III. At the party.

IV. In the hospital.

V. At school.

VI. At the market.

VII. At the gym

VIII. At the beach.

IX. The new neighbours.

X. At work.

7. Наведіть приклади ідіом, що містять компонент на позначення кольору:

blue, black, red, pink, yellow, green, purple, grey, white.

8. Наведіть приклади ідіом, що містять зоосемічний компонент:

bull, horse, ass, bear, fox, giraffe, wolf, hare, sheep, mule.

Висновки до розділу 2

Інтралінгвістична ідіоматичність характеризується параметрами семантичної ускладненості та семантичної цілісності.

Сутність ідіом як особливого роду мовних одиниць визначається протиріччям між повною або частковою нечленованістю в плані змісту й членованістю в плані формального вираження. Це протиріччя обумовлює існування всього комплексу структурних і функціональних особливостей ідіом.

За ступенем семантичної цілісності ідіоми англійської мови підрозділяються на повні й неповні. Перші мають повністю цілісне значення, а другі – частково цілісне значення. У частково цілісному значенні різняться семи цілісного компонента (ідіоматичні семи) і семи компонента, що членується (морфемні / лексичні семи).

Ідіоми створюються за вторинними моделями семантичної комбінаторики, що входять до складу вторинного коду мови, і що носять характер несуворих алгоритмів.

Серед механізмів творення та категоріальних властивостей ідіом виділяються такі: переосмисленість, стійкість у рамках варіантності, відтворюваність у готовому вигляді, роздільнооформленість, семантична ускладненість, семантична злитість/спаяність, образність, немодельованість

за вичними схемами.

За характером формального вираження ідіоми підрозділяються на ідіоми-фрази, лексичні й граматичні ідіоми. У свою чергу, ідіоми-фрази підрозділяються на фразеоматичні (фразеоматизми) та фразеологічні (фразеологізми).

Фразеоматизми – це фразові ідіоми із частково транспонованим значенням (звуженим, розширеним або зрушеним). Усі вони – неповні ідіоми, тому що їхні лексичні компоненти мають відносно самостійні значення в складі загального значення. Однак, сума лексичних значень не вичерпує значення фразеоматизма.

Фразеологізми – это фразові ідіоми з повністю транспонованим (переносним) значенням. Вони бувають як повними, так і неповними ідіомами. За характером семантичного переносу фразеологізми підрозділяються на компаративні, метафоричні, алегорико-символічні й метонімічні. Їх фразеологічне значення не може бути реалізованим без урахування особливостей певних структурних типів, а саме: фразеологічних одиниць зі структурою сурядного або підрядного словосполучення, підрядного речення, простого чи складного речення.

Лексичні ідіоми – це цільноформлені мовні одиниці (слова або їх лексико-семантичні варіанти) із частково або повністю цілісним значенням. Серед них виявляються все ті ж розряди, що й серед фразових ідіом. У лексичних і фразових ідіом багато загальних рис, а межа між ними розмита (є чимало перехідних форм). Фразова ідіома своїми структурно-семантичними властивостями прагне стати словом, а її лексичні компоненти – морфемами.

Граматичні ідіоми – це структурно-семантичні моделі, що мають семантичні константи для обмеження лексичного варіювання. Це моделі з цілісним семантичним компонентом, що здатні породжувати потенційні ідіоми.

За ступенем вмотивованості значення ідіоми підрозділяються на повноцінні (у яких реальне значення з низькою або нульовою ймовірністю виводиться з номінального значення й фонових знань) і неповноцінні (у яких реальне значення виводиться з високою, але не повною ймовірністю).

Взагалі, в англійській ідіоматиці не існує загальноприйнятої класифікації стійких сполучень, розробка таксономічних принципів потребує подальшого осмислення та узагальнень.

Комплекс завдань до вивчення ідіоматики у профільній школі розроблено для самостійного опрацювання і має на меті активізацію навичок аналізу та вірного тлумачення мовного матеріалу.

ВИСНОВКИ

У даній кваліфікаційній роботі зроблена спроба узагальнити частину досягнень вітчизняної й закордонної науки в галузі вивчення ідіоматики, її своєрідності в конкретній мові. Фразеологічна ідіоматика вивчена найбільш глибоко й повно, і саме ця сфера досліджень служить найбільш потужним джерелом ідей для розвитку загальної теорії ідіоматики. Разом із тим дослідження в цій галузі, на наш погляд, недостатньо скоординовані. Тож, назріла необхідність розробки єдиної теорії ідіоматичності й ідіоматики. Для цього, на нашу думку, підготовлений плідний ґрунт.

Вітчизняні дослідники в своїх працях пропонували трактування ідіоматичності мовних одиниць, що виходить за рамки фразеології. Ряд закордонних дослідників висували концепції мовної ідіоматичності, що включають теорію фразеології як складову частину. Тенденція до формування теорії ідіоматики як лінгвістичної дисципліни може бути продовжена. Досягнуті успіхи сприяють становленню науки про ідіоми – особливо рухливі і семантично ємні знаки мови, що надають додаткові можливості для формування й формулювання думки, а також для забезпечення прагматичного аспекту комунікації.

Об'єктом теорії ідіоматики може служити сукупність мовних одиниць, що володіють властивістю інтралінгвістичної й/або міжмовної ідіоматичності, а її предметом – утвір, будова й функціонування ідіом, а також причини й характер структурної своєрідності мовних одиниць. Якщо структурна типологія прагне виділити систему загальних рис мовних утворів у певному відволіканні від їхніх індивідуальних особливостей, то теорія ідіоматики, навпаки, покликана визначити характер індивідуальної специфіки кожного мовного утвору в рамках безлічі аналогів. За своїм предметом теорія ідіоматики відрізняється й від тих дисциплін, у рамках яких вивчається яка-небудь одна мова, оскільки вони досліджують мову

певною мірою як систему, відволікаючись від міжмовних зіставлень, а теорія ідіоматики прагне з'ясувати, чим унікальна та або інша мова на тлі інших.

Національно-культурна своєрідність є неповторною комбінацією таких рис, які самі по собі можуть і не бути своєрідними, властивими тільки даному народу.

Вирішення завдань, обумовлених цими й іншими цілями теорії ідіоматики, може здійснюватися методами міжмовного та інтралінгвістичного структурного аналізу, компонентного аналізу, логічного аналізу тощо, із застосуванням трансформаційного й комутаційного тестів, опитування інформантів.

У рамках теорії ідіоматики можливі семасіологічні й ономасіологічні напрямки дослідження, міжмовний і внутрішньомовний, структурний і функціональний, синхронічний і діяхронічний підходи, а також, поряд із властиво лінгвістичним, логічний і семіотичний підходи.

Основними поняттями теорії ідіоматики можуть послужити: ідіоматичність (міжмовна та інтралінгвістична, загальна й приватна, відносна й абсолютна, мінімальна й максимальна, симетрична й асиметрична); ідіома (повна/неповна, повноцінна/неповноцінна, денотативна/конотативна, з постійним/змінним цілісним компонентом, фразова/лексична/граматична); семантична цілісність (повна й часткова); семантична ускладненість тощо. Суворість цих понять не суперечить семантичній розмитості ідіом.

Теорія ідіоматики може підрозділятися на зовнішню (порівняльну), внутрішню (що вивчає ідіоматику як підсистему в рамках мовної системи), синхронічну, діяхронічну.

Результати ідіоматологічних досліджень можуть виявитися корисними для досліджень у галузі загального мовознавства, фразеології, словотвору, загальної й порівняльної типології, лінгвокраїнознавства, лінгвопоетики й ряду інших дисциплін. У свою чергу, теорія ідіоматики

може використовувати досягнення перерахованих наукових галузей.

Теорія ідіоматики може мати прикладне значення в ряді галузей: в методиці навчання нерідній мові, в традиційному і машинному перекладі, в лексикографії й фразеографії, в етнокультурних дослідженнях тощо.

Зрозуміло, доля наукової галузі вирішується в живому процесі розвитку наукової думки, здійснюваному великими колективами дослідників; галузь формується лише в тому випадку, якщо такий крок відповідає потребам науки. Навіть якщо теорія ідіоматики із часом не складеться в самостійну галузь, розробка й використання її категорій і принципів можуть виявитися корисними в рамках існуючих галузей лінгвістики.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

амер. – американський варіант англійської мови

англ. – англійська мова

букв. – буквально

жарг. – жаргонізм

жарт. – жартівливе

перен. – переносне значення

розшир. – розширене значення

укр. – українська мова

ФО – фразеологічна одиниця

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алефіренко М.Ф. Теоретичні питання фразеології : монографія. Харків, Вища школа, 1987. 136 с.
2. Англо-український фразеологічний словник / Укл. К.Т.Баранцев. – К. : Знання. 2006. 1056 с.
3. Баран А., Зимомря М. Теоретичні основи фразеології: навчальний посібник. Ужгород : Уж.ДУ, 1999. 176 с.
4. Гороть Е.І. Лексикологія сучасної англійської мови: навчальний посібник. К. : Либідь, 1996. 128 с.
5. Давиденко Л.Б. Фразеологічна одиниця в структурі синтаксичного вільного словосполучення. *Мовознавство*. 1992. № 3. С.40-45.
6. Дубенко О.Ю. Англо-американські прислів'я та приказки : посібник-довідник. Вінниця : Нова книга, 2004. 416 с.
7. Жовківський А.М. Мудрість народна – мудрість міжнародна. Прислів'я, приказки, крилаті вислови та мовні звороти дев'ятьма мовами. Чернівці : Рута, 2004. 258 с.
8. Жуйкова М. Типологія ідіом у когнітивно-генетичному аспекті. *Мовознавство*. 2004. № 4. С. 72-81.
9. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Т. 1. Д.: ДНУ, 2012. 402 с.
10. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Т. 3. Д.: ДНУ, 2012. 426 с.
11. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник. К. : Видавничий центр «Академія», 2003. 464 с.
12. Медведєв Ф.П. Українська фразеологія : підручник. Харків : ХГУ, 1977. 530 с.
13. Методика навчання іноземних мов в середніх навчальних закладах : підручник для вузів / Під ред. С.Ю.Ніколаєвої. К. : Ленвіт, 1999. 320 с.

14. Мостовий М.І. Лексикологія англійської мови : підручник. Харків : Основа, 1993. 256 с.
15. Олійник І.С. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний тлумачний словник. К. : Вища школа, 1991. 528 с.
16. Раєвська Н.М. Англійська лексикологія : підручник. К. : Вища школа, 1971. 336 с.
17. Словник фразеологізмів української мови / Уклад. В.М.Білоноженко. К. : Ленвіт, 2003. 324 с.
18. Ужченко В.Д. Внутрішня форма фразеологізму в зв'язку із внутрішньою формою слова. *Мовознавство*. 1993. № 3. С. 23-30.
19. The Big Book of American Idioms. Jackie Bolen Publisher, 2020. 83 p.
20. Burke D. Street Talk-1. Berkeley : Optima Books, 1992. 272 p.
21. Burke D. Street Talk-2. Berkeley : Optima Books, 1992. 254 p.
22. Collis H. 101 American English idioms. Understanding and speaking English like an American : dictionary. Lincolnwood : Passport Books, 1991. 104 p.
23. Crystal D. Encyclopedia of the English Language. Cambridge : Cambridge University Press, 1997. 490 p.
24. Defining New Idioms and Alternative Forms. Cross Cultures. Asnel Papers / Ed. by E.Breitinger. Rodopi Bv Editions, 1996. 282 p.
25. Feare R. Everyday Idioms for reference and Practice. Book One. Pearson Education ESL, 2005. 186 p.
26. Ganetska L. Lexi-Maker. Part 1 : manual. К. : Lenvit, 2004. 96 p.
27. Hidekel S.S. A Course in Modern English Lexicology : manual. К. : Vyscha Skola, 1979. 269 с.
28. Hornby A. S. The Advanced Learner's Dictionary of Current English. Oxford : Oxford University Press, 1982. 842 p.
29. Hansen B. Englische Lexikologie : manual. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopedie, 1985. 297 p.

30. Howarth P. Phraseology in English learning and dictionary making : monograph. Tübingen : Niemeyer, 1996. 215 c.
31. Hutchison Eichler M. Against All Odds: Speaking Naturally with Idioms. Heinle ELT, 1991. 240 p.
32. Kveselevich D.I., Sasina V.P. Modern English lexicology in practice : manual. Vinnytsa : Nova Knyha Publishers, 2003. 128 p.
33. Lexicology and Phraseology of Modern English : a practical guide / Comp. by I.Klymenko. Krivyyi Rih: KDPU, 2005. 52 p.
34. Liu D. Idioms: Description, Comprehension, Acquisition. Taylor & Francis, 2007. 224 p.
35. McMordie W. English Idioms and How to Use them. Creative Media Partners, 2021. 368 p.
36. Makkai A. A. Dictionary of American Idioms. New York : Barron's, 1995. 458 p.
37. Makkai A. Idiom Structure in English : monograph. The Hague, 1987. 365 c.
38. Matthews P. The Concise Oxford Dictionary of Linguistics. Oxford : Oxford University Press, 1997. 410 p.
39. Murray J.A.H. The Oxford English Dictionary. Oxford : Oxford University Press, 1993. 764 p.
40. Nikolenko A.G. English Lexicology. Theory and practice : manual. Vinnytsa : Nova Knyha, 2007. 528 p.
41. Oxford English Living Dictionary (OELD) [Electronic Resource]. Mode of access : <https://en.oxforddictionaries.com>
42. Povey J. Get it right : manual. L., 1984. 152 c.
43. A Practical Guide to Lexicography / Ed. By P. van Sterkenberg. Amsterdam : Benjamin's Publishers, 1984. 321 p.
44. Safire W. Take my word for it : monograph. New York : Prentice Hall, 1986. 356 p.
45. Savitsky V. General Theory of Idioms : monograph. Gnosis, 2006. 208 p.

46. Sweet H. A New English Grammar. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 534 p.
47. Vizetelli F.H., De Bekker L.J. A Desk Book of Idioms and Idiomatic Phrases in English Speech and Literature. Literary Licensing, LLC, 2011. 506 p.
48. Webster's New World Dictionary. NY : Prentice Hall Press, 1986. 1692 p.
49. Webster`s Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language. New York : Portland House, 1989. 2078 p.
50. Whitford H.C. Handbook of American idioms and idiomatic usage : dictionary. N.Y. : Regents Publishing Company, 1973. 188 p.